

การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

Tourism Route Designs of Buddhist Art in Muang District, Lampang Province

อนุกุล ศิริพันธุ์^{1/} นพพงษ์ สว่างอัม^{1/} และกิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย^{1/}
Anukul Siripun^{1/}, Noppong Sawangum^{1/} and Kittisak Klinmuenwai^{1/}

Abstract: A study and establishment of tourism route based on Buddhist arts in Muang district, Lampang province aimed to make a documentary study as well as a survey in Buddhist Arts sources, and to develop a Buddhist arts based tourism route in Muang district, Lampang province. A study of information on temples, ancient sites, ancient artifacts such as a miniature Mandapas generally used for house an important Buddha images, litters or palanquins, seven-spires candle holders and pulpits in 12 temples; Sri Rongmuang Temple, Pong Sanook Temple, Saeng Muang Ma Temple, Hua Kuang Temple, Phra kaew Don Tao Suchadaram Temple, Phra Chedi Sao Lung Temple, Mon Chunsean Temple, Mon Puyak Temple, Pa Fang Temple, Srichum Temple, Buyawas Temple and Kho Walukaram Temple and classified by Buddhist Arts significance into 3 groups; Burmese-Shan group, local inhabitant group, and a combination group. In the second objective, the designed - tourism route was applied to tourism business entrepreneurs, tourist guides, tourists and local populations as a experimental group of these route. Researcher applied the experimental result, route testing, and route reallocation to establish a new tourism route which have a combination of 9 temples in local inhabitant temples group and Burmese-Shan group in one day travel. With an establishment of travelogue (leaflet) named “9 Buddhist Arts in Khaelang’s local and Burmese-Shan temples” as a result of this research. This route is easy to travel because all temples are located in the areas of muang district. A design of travelogue in English and Thai includes 3 programs for tourists to choose

Keywords: Buddhist art, tourism route design

^{1/}คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยอินเทรคลำปาง จ.ลำปาง 52100

^{1/}Faculty of Fine and Applied Arts, Lampang Inter-Tech College, Lampang 52100, Thailand

บทคัดย่อ: การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลทางด้านเอกสารและสำรวจแหล่งศิลปกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา และเพื่อพัฒนาและทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ศึกษาข้อมูลประวัติของวัดรวมถึงโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น ชุ่มมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เสาชิงคานหาม สัตตภัณฑ์ ธรรมาสัน เป็นต้น ทั้งหมด 12 แห่ง คือ วัดศรีรองเมือง วัดปงสนุก วัดแสงเมืองมา วัดหัวข่วง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดป่าฝาง วัดศรีชุม วัดบุญวาทย์และวัดเกาะวสุการาม ได้แบ่งและจัดกลุ่มความสำคัญตามรูปแบบศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง และกลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ และวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้ออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อทดลองเส้นทางกับกลุ่มผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองเส้นทาง ซึ่งได้นำผลของการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยวมาปรับ เพื่อสร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวอีกครั้ง หลังจากทำการทดลองเส้นทางและปรับเส้นทางการท่องเที่ยว ทั้งวัดแบบพื้นเมือง และวัดแบบพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมดสามารถเดินทางชมทั้ง 9 วัด ภายใน 1 วัน และสร้างเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) โดยใช้ชื่อว่า “9 พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่” ผลจากการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยว ดังกล่าวเป็นเส้นทางที่สามารถเที่ยวได้สะดวก เนื่องจากวัดทั้งหมดอยู่ภายในเขตอำเภอเมือง สะดวกในการเที่ยวชม จึงได้ออกแบบเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) ที่มีโปรแกรมท่องเที่ยว ทั้ง 3 โปรแกรมให้นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้ตามความเหมาะสม และแยกเอกสารนำเที่ยว (แผ่นพับ) เป็นภาษาไทย 1 ฉบับ และภาษาอังกฤษ 1 ฉบับ

คำสำคัญ: พุทธศิลป์ การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว

คำนำ

จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2555-2559) ให้ความสำคัญในระบบธุรกิจการท่องเที่ยวของประเทศไทย การแข่งขันการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ของประเทศ (สุภัทโรตติ, 2534) ตามยุทธศาสตร์ การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนให้ความสำคัญทางด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู ไม่ทำลายเอกลักษณ์ของชาติ ประกอบกับแผนพัฒนาจังหวัดลำปาง (พ.ศ. 2558-2561) ได้ส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยวของจังหวัดลำปางให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงสภาพและยั่งยืน งานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาค้นคว้าแหล่งโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ของวัดที่สำคัญ เพื่อนำข้อมูลไปพัฒนา และออกแบบเป็นเส้นทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาผสมผสานกับองค์ความรู้ทางด้านช่างในท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนโดยเฉพาะวัดเป็นศาสนสถานที่มีแบบแผนสืบทอดตามคติความเชื่อ มีพิธีกรรม

เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขับเคลื่อนทำให้เกิดการสร้างงานทางด้านจิตรกรรม สถาปัตยกรรม และงานพุทธศิลป์อื่น ๆ ที่บ่งบอกถึงความเคารพในพระพุทธศาสนา (สุรพล, 2542) วัดในเขตอำเภอเมืองจังหวัดลำปางมีมากกว่า 40 วัด ซึ่งแต่ละวัดปรากฏงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้น เช่น สัตตภัณฑ์ หีบธัมม์ พระพุทธรูปไม้ ธรรมาสัน ชันดอก รวมถึงเครื่องพิธีกรรมอื่น ๆ ที่มีความแตกต่างกันและมีเอกลักษณ์ของแต่ละวัดที่น่าสนใจ (ภาณุพงษ์, 2534)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้เลือกวัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองลำปาง ทั้งหมด 12 วัดและมีเส้นทางเชื่อมต่อกันได้ สามารถใช้เวลาภายใน 1 หรือ 2 วัน ในการท่องเที่ยวชมโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญ มีความแตกต่างและมีเอกลักษณ์เด่นของกลุ่มวัด บางวัดมีความคล้ายคลึงกัน การศึกษางานศิลปกรรมมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ ผู้คนที่อาศัยในชุมชน ผู้ปลูกมณีวัด ผู้สร้างงานศิลปกรรม ทำให้เกิดงานศิลปกรรมที่มีลักษณะเด่นเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มพม่า-ไทยใหญ่ กลุ่มคนล้านนา และกลุ่มที่มีการผสมผสานทั้งชาวล้านนาและชาวพม่า-ไทยใหญ่ ทำให้

เกิดขึ้นงานที่มีลักษณะพิเศษและโดดเด่นรวมถึงวัสดุที่ใช้ในการตกแต่ง วัดทั้ง 12 วัดนั้น ทำให้เห็นถึงความงดงามที่ซ่อนอยู่ในงานศิลปกรรมที่สามารถแสดงถึงแนวคิดทางด้านคติความเชื่อ ความคิดทางด้านงานช่าง ความคิดทางด้านพิธีกรรม ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถนำมาพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ ทางด้านพุทธศิลป์ในหลาย ๆ ประเด็นที่น่าสนใจ นำไปสู่แนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ไศยลักษณ์, 2556) ทำให้ท้องถิ่นสามารถนำประโยชน์ที่มีคุณค่าในชุมชนมาใช้ได้อย่างถูกต้อง และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดลำปาง ซึ่งสามารถนำผลวิจัยไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม และเกิดกระบวนการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมเพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวในอนาคตอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจข้อมูลทางด้านเอกสารและสำรวจแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
2. เพื่อสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ประมาณ จำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็นมัคคุเทศก์ 15 คน นักท่องเที่ยว 20 คน และตัวแทนพระภิกษุในวัด และตัวแทนชุมชนชุมชน ในการเข้าร่วมสังเกตร่วมทดลองเส้นทาง การท่องเที่ยวทางศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา

ขอบเขตของพื้นที่

วัดในเขตอำเภอเมือง จำนวน 12 วัด พื้นที่ในการศึกษาวิจัย วัด ในเขตตำบลเวียงเหนือ ตำบลสบตุ๋ย และตำบลสวนดอก อำเภอเมือง ทั้งหมด จำนวน 12 วัด ดังนี้

- 1.วัดม่อนปู่ยักษ์
- 2.วัดม่อนจำศีล
- 3.วัดป่าฝาง
- 4.วัดศรีชุม
- 5.วัดบุญวาทย์วิหาร
- 6.วัดเกาะวาลูกา

- 7.วัดปงสนุก
- 8.วัดแสงเมืองมา
- 9.วัดหัวข่วง
- 10.วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
- 11.วัดพระเจดีย์ขาวหลัง
- 12.วัดศรีทองเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ ทางด้านศิลปกรรมและงานพุทธศิลป์ของแต่ละวัดที่มีความสำคัญ และบางวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น จากการสำรวจการบันทึกภาพศิลปกรรมที่มีอยู่ในวัด แล้วนำมารวบรวมจัดกลุ่มของงานศิลปกรรม เพื่อนำข้อมูล สร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยวทางศิลปกรรมทางพุทธศาสนา และนำไปทดลอง โดยการใช้กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มมัคคุเทศน์ และกลุ่มชุมชนของพื้นที่ เพื่อดำเนินตามแนวทางการวิจัยการมีส่วนร่วมในการทดลองเส้นทาง โดยนำข้อมูลของวัดที่สำคัญทั้ง 12 วัด มาจัดรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว นำเสนอข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ และแหล่งโบราณสถาน รวมถึงโบราณวัตถุ ที่มีเอกลักษณ์ของงานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนและมัคคุเทศน์ในท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่การศึกษาวิจัย เป็นการนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยว เชิงพุทธศิลป์ แก่นักศึกษาที่สนใจทางด้านศิลปกรรม ในท้องถิ่น คณะวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน 2 ขั้นตอน

1 ศึกษาข้อมูล เอกสาร วารสาร คู่มือแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบคำถามการวิจัย ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งเอกสารและที่เกี่ยวข้อง เช่น

1.1.1) เอกสารการท่องเที่ยวจากภาครัฐ ศูนย์จำหน่ายหนังสือทั่วไป จากส่วนท้องถิ่นและจากวัดต่าง ๆ

1.1.2) ห้องสมุดสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัย โรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดลำปาง

1.1.3) หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น

- 1) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง
- 2) วัฒนธรรมจังหวัด
- 3) สำนักงานท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัด

ลำปาง

1.2 ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ งานวิจัย อินเทอร์เน็ต หรือวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

1.3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา จากข้างต้นตรวจสอบแหล่งที่ตั้งอีกครั้ง

2. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม แหล่งที่ตั้งวัดดำเนินการเก็บข้อมูล บันทึกภาพ แหล่งศิลปกรรมทางพุทธศาสนาของแต่ละวัด จัดกลุ่มความสำคัญและประเภทของวัด ตามรูปแบบทางด้านศิลปกรรมและ จัดทำแบบสอบถาม ความพึงพอใจของมัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยว และตัวแทนชุมชน ต่อการใช้แผ่นพับ และทดลองเส้นทางเพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุง

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลของวัดต่าง ๆ ที่ได้จากการบันทึกภาพ จากข้อมูล แบ่งประเภทของวัดตามลักษณะของงานศิลปกรรมและองค์ประกอบที่สำคัญของวัด คือ

- 1) งานทางด้านสถาปัตยกรรม
- 2) งานทางด้านจิตรกรรมฝาผนัง
- 3) งานทางด้านเครื่องประกอบพิธีกรรม

2.2 การแบ่งประเภทของวัด

- 1) วัดแบบพม่า - ไทใหญ่
- 2) วัดแบบพื้นเมือง ผสมพม่า - ไทใหญ่
- 3) วัดแบบพื้นเมือง

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาและสร้างรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจข้อมูลทางด้านเอกสารและสำรวจแหล่งศิลปกรรมทางด้านพระพุทธศาสนา 1) เพื่อสร้างและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง การสำรวจวัด ทั้ง 12 แห่ง คือ วัดศรีรองเมือง วัดปงสนุก วัดแสงเมืองมา วัดหัวขวง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู้ยักรั้ว วัดป่าฝาง วัดศรีชุม วัดบุญวาทย์และวัดเกาะวารุการาม 2) จัดกลุ่มความสำคัญของรูปแบบศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง และกลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ 3) ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและทดลอง

เส้นทางกับกลุ่มผู้ประกอบการ จำนวน 10 คน มัคคุเทศน์ จำนวน 10 คน นักท่องเที่ยว 20 คน และชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน จำนวน 10 คน ได้สรุปผลจากการศึกษาและการสำรวจ สามารถแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

วัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ มี 5 วัด ดังนี้

1.วัดศรีรองเมืองหรือวัดท่าครวน้อยพม่า ตั้งอยู่เลขที่ 80 บ้านท่าครวน้อย ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช 2446 โดยคนหัดชาวไทยใหญ่ เป็นวัดพม่า-ไทใหญ่ที่มีลักษณะโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม มีวิหารไม้สักทองเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ภายในประดับตกแต่งเพดานด้วยการปั้นรักและเดินเส้นรักประดับกระจกหลากสีเต็มพื้นที่ รวมถึงเสาที่ประดับด้วยการเขียนลายคำ ส่วนเสาบริเวณด้านหน้าพระประธาน มีการตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นรูปเทวดา รูปคน รูปสัตว์ และรูปดอกไม้พันธุ์พืชต่างๆตาม ดังภาพที่ 1

2. วัดม่อนปู้ยักรั้ว (วัดม่อนสัณฐาน) ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ เลขที่ 15 ถนนม่อนจำศีล ตำบลป่าขาม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2442 มีวิหารก่ออิฐถือปูนที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะพม่า สกุลช่างมณฑลเย่ บนฐานชุกชี ประดับด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองติดกระจก ปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องทศชาติชาดกเขียนโดยช่างชาวพม่าที่มีมิติความลึกอย่างตาเห็น ด้านหลังวิหารเป็นเจดีย์แบบพม่า – มอญ มีชื่อเรียกว่า “จุฬามณีสัณฐาน” อุโบสถตั้งอยู่ทิศใต้ของวิหาร เป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะตะวันตก มีชื่อเรียกว่า “วิหารทรงปโตเกศ” ประดับด้วยไม้แกะสลักและลายปูนปั้นประดับกระจก ภูมิไม้อยู่ทางทิศตะวันตกของวิหารเป็นอาคารไม้หลังคาซ้อนชั้น ยอดทรงปราสาท ภายในประดิษฐานพระประธานบนฐานแท่นแก้ว ดังภาพที่ 2

3. วัดม่อนจำศีล ตั้งอยู่เลขที่ 211 ถนน ม่อนจำศีล บ้านป่าขามหมู่ 1 ตำบลพระบาท อำเภอเมือง เป็นวัดที่อยู่บนเนินสามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเมืองลำปางได้เป็นอย่างดี เป็นวัดพม่าที่เก่าแก่ปรากฏพระเจดีย์ 3 องค์ ที่มีความงดงามแตกต่างกันแบบศิลปพม่า คือ “พระเจดีย์ทอง” มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ภายในกำแพงมีวิหารประดิษฐานพระเจ้าทันใจในซุ้ม (เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ของจังหวัด

ลำปาง) และพระพุทธรูป บนฐานชุกชี “เจดีย์อรหันต์ 8 ทิศ” เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยมใช้สัญลักษณ์การนับถือคติเรื่อง ดวงดาว และวัน เป็นคติความเชื่อการบูชาพระธาตุแบบพม่า และ “เจดีย์ฤาษี” เป็นเจดีย์ ที่ได้รับอิทธิพลมาจาก พระเจดีย์ชเวดากอง ดังภาพที่ 3

4. วัดป่าฝาง หรือวัดศาสนโชติการาม ตั้งอยู่บน ถนนสนามบิน ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง สร้างประมาณ พ.ศ.2449 มีอาคาร 2 หลัง ภูมิ-วิหารไม้สองชั้น ภายใน ประดิษฐานพระพุทธรูปแกะสลักด้วยไม้สักทองตั้งอยู่บน ฐานชุกชีประดับด้วยการปั้นรักปิดทองประดับกระจก ใ้คงนูน หลากสี เพดานเขียนลายคำ รูปอดีตพระพุทธเจ้า บนภูมิยัง

ปรากฏโค้งคิ้วไม้แกะสลักรูปพันธุ์พฤกษา และพวงองุ่น ฝีมือช่างพม่า แกะรูปเทวดา อิทธิพลตะวันตกอย่าง สวยงาม ดังภาพที่ 4

5. วัดศรีชุม ตั้งอยู่บนถนนศรีชุม ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นวัดที่คนหัดชาวพม่า ชื่อจอง ตะก่า อุโย สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2433 มีวิหารครึ่งตึก ครึ่งไม้แบบศิลปะพม่า พบบานแกะสลักไม้ ประดับขอบโค้ง บริเวณทางขึ้นของวิหารลดหลาดพันธุ์พฤษภาย้อยระย้า และรูปตุ๊กตา แต่งกายแบบพม่า ผสมศิลปะตะวันตก ฝีมือ ช่างจากเมืองมณฑลเลย์ ภายในวิหารมีภาพจิตรกรรมเขียน ลายคำ และเก็บโบราณวัตถุของวัด ดังภาพที่ 5

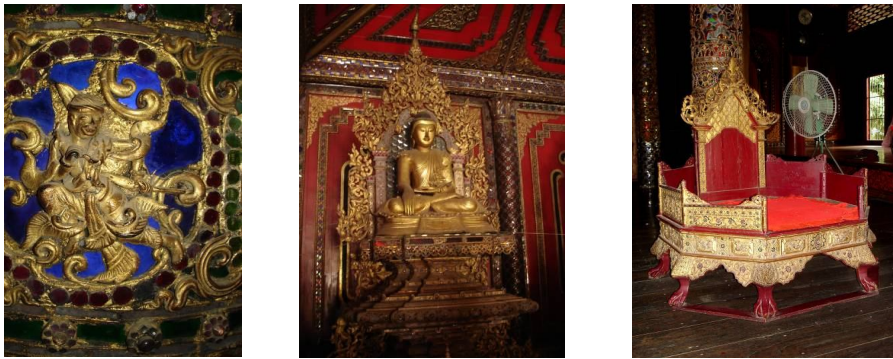

Figure 1 Buddhist art work inside Wat Sri Rong Mueang temple

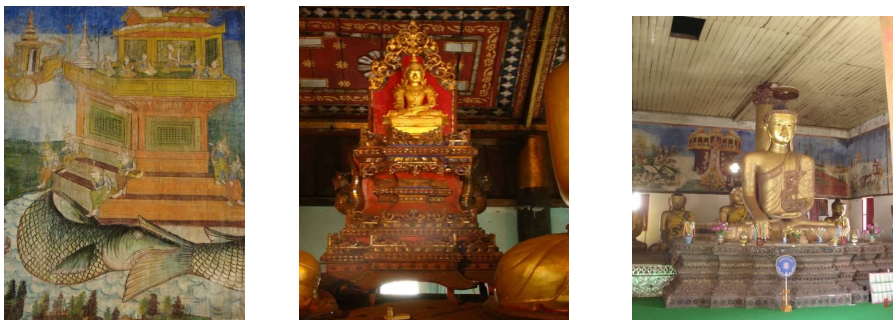

Figure 2 Buddhist art work inside Wat Mon Poo Yak temple

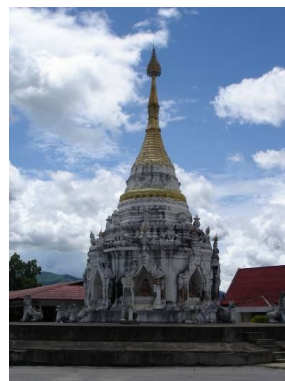
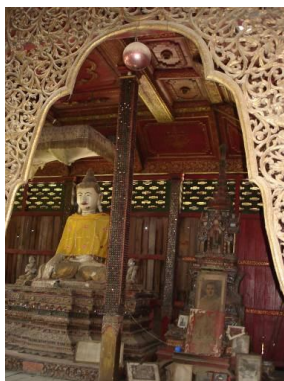

Figure 3 Buddhist art work inside Wat Mon Jam Sin temple

Figure 4 Buddhist art work inside Wat Pa Fang temple

Figure 5 Buddhist art work inside Wat Sri Chum temple

วัดของคนพื้นเมืองล้านนามี 3 วัด คือ

1 วัดแสงเมืองมา ตั้งอยู่บนถนนท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง มีวิหารแบบพื้นเมืองภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระเจ้าตนหลวง” บนฐานชุกชี ตกแต่งด้วยลายปูนปั้น แบบพื้นเมือง บนผนังตกแต่งด้วยงานจิตรกรรมเรื่อง พระเวสสันดรและทศชาติชาดก เขียนลงบนแผ่นไม้ทั้งสี่ด้าน ซึ่งได้รับแนวคิดการวาดแบบภาคกลาง ผสมผสานกับการวาดแบบท้องถิ่นอิทธิพลของพม่าและไทยใหญ่

2 วัดหัวข่วง ตั้งอยู่บนถนนสายลำปาง-แจ้ห่ม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง มีวิหาร

แบบพื้นเมืองสกุลช่างเชียงใหม่ ประดับตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นประดับกระจกที่หน้าบันแบบโครงสร้าง “ม้าต่างใหม่” ยังปรากฏไม้ค้ำยันแกะสลักเป็นรูปนาค และรูปมังกรที่มีความงดงาม

3 วัดบุญวาทย์วิหาร ตั้งอยู่บนบุญวาทย์ ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี สร้างโดยพระยาคำโสมเจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 2 สร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2455 ได้รับอิทธิพลการสร้างจากภาคกลาง ภายในพระวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระเจ้าตนหลวง” และประดิษฐานพระสิงห์เพชร (ศิลปะเชียงใหม่) บนฐานชุกชี เดียวกัน ซึ่งพระสิงห์องค์นี้เคยเป็นพระประธานในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของเจ้านายในสมัยโบราณ

Figure 6 Buddhist art work inside Wat Saeng Mueang Ma temple

Figure 7 Buddhist art work inside Wat Hua Khuang temple

Figure 8 Buddhist art work inside Wat Bunyawat Wiharn temple

วัดของคนพื้นเมืองล้านนา ผสม วัดพม่า-ไทใหญ่ ทั้งหมด 4 วัด

1 วัดปงสนุก ตั้งอยู่บนถนนปงสนุก ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง เป็นวัดที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งรวบรวมงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่มีความโดดเด่น มีวิหารโถงจัตุรมุขทรงปราสาท เรียกว่า “วิหารพระเจ้าพันองค์”

2 วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตั้งอยู่บนถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏปีที่สร้าง เป็นวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปาง และทางด้านศิลปกรรม มีอาคารทรงมณฑปยอดปราสาท ที่ชาวพม่าเรียกว่า “เปี้ยตัด” ซึ่งหมายถึงปราสาท สร้างขึ้นในปีพุทธศักราช 2452 สถาปัตยกรรมของอาคารเป็นหลังคาลดชั้น ในอาคารมณฑป ประดิษฐานพระพุทธรูปแบบพม่าสมัยมณฑลเขี้ยวฐานชุกชี

3 วัดเกาะวาลุการาม ตั้งอยู่บนถนนตลาดจีน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สร้างระหว่างปีพุทธศักราช 2427 – 2430 เป็นวัดที่มีรูปแบบการสร้างผสมผสานด้วยศิลปะแบบภาคกลาง พม่า และล้านนา งานศิลปกรรมที่สำคัญ คือ การแกะรอยพระพุทธรูปจากหินอ่อน

4 วัดพระเจดีย์ขาวหลัง หรือวัดป่าเจดีย์ขาวหลัง ตั้งอยู่บนถนนลำปาง-แจ๋หม่ ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไม่ปรากฏปีที่สร้างแน่นอน มีพระเจดีย์ศิลปะพม่าทั้งหมด 20 องค์ มีกำแพงล้อมรอบ ด้านทิศเหนือมีวิหารขนาดเล็กได้รับอิทธิพลตะวันตก ประดิษฐานพระเจ้าทันใจ ด้านทิศเหนือของกลุ่มพระเจดีย์ขาวหลัง มีวิหารพระเจ้าแสนแซ่ทองคำ (พระพุทธรูปทองคำปางมารวิชัย หน้า 95.5 บาท) ศิลปะเชียงแสน ภายในวัดยังมีพิพิธภัณฑ์ แสดงงานศิลปกรรมที่สำคัญของจังหวัดลำปาง

Figure 9 Buddhist art work inside Wat Pongsanook temple

Figure 10 Buddhist art work inside Wat Phra Kaew Don Tao Suchada Ram temple

Figure 11 Buddhist art work inside Wat Koh Warukaram temple

จากการศึกษาและสำรวจแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปางและได้สำรวจและทดลองเส้นทางท่องเที่ยวทางด้านศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตารางโปรแกรมการท่องเที่ยวผู้วิจัยได้เสนอเป็น 1 วันสำหรับผู้ที่มีเวลาน้อยในการเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดลำปาง และเสนอเป็น 2 วันสำหรับผู้ที่มาค้างคืนและมีเวลามากพอที่จะชมโบราณสถานและสามารถศึกษาและเก็บรายละเอียดโบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดได้

เส้นทางการท่องเที่ยว 9 พุทธศิลป์ ถิ่นเขลางค์ วัดพื้นเมือง พม่า-ไทใหญ่ (โปรแกรม 1 วัน)

เส้นทางท่องเที่ยวจะชมตลาดเก้าจ้าว วัดศรีรองเมือง ชมอุโบสถ 5 ยอด สถาปัตยกรรมวัดศรีชุม สถาปัตยกรรมและเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดม่อนปู่ยักษ์ สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังวัดม่อนจำศีล สถาปัตยกรรมพระพุทธรูปเกล็ดทับทิมวัดป่าฝาง วัดเจดีย์ขาว วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดหัวข่วง วัดปงสนุก และเที่ยวชมกาดกองต้า ดังตารางที่ 1

เส้นทางการท่องเที่ยวศิลปกรรมทางพุทธศาสนา วัดพื้นเมือง-พม่า-ไทใหญ่ อ.เมือง จ.ลำปาง (โปรแกรม 2 วัน)

เส้นทางท่องเที่ยวในวันที่ 1 ชมตลาดเก้าจ้าว สถาปัตยกรรมงานปูนปั้นพุทธศิลป์ วัดศรีรองเมือง ชมอุโบสถ 5 ยอด สถาปัตยกรรมวัดศรีชุม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังวัดม่อนจำศีล ชมการแสดงช้างที่ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทย ชมสถาปัตยกรรมเกล็ดทับทิมวัดป่าฝาง และชมกาดกองต้า ดังตารางที่ 2

เส้นทางท่องเที่ยวในวันที่ 2 ชมสะพานรัษฎา-ถนนวัฒนธรรม ชมจิตรกรรมฝาผนัง วัดเกาะวาลุการาม ชมวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุกเหนือ ชมจิตรกรรมฝาผนังวัดแสงเมืองมา ชมสถาปัตยกรรมแบบเชียงแสน วัดหัวข่วง ชมพุทธศิลป์ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ชมพุทธศิลป์วัดเจดีย์ขาวหลัง และชมจิตรกรรมฝาผนัง วัดบุญวาทย์วิหาร ดังตารางที่ 2

Table 1 Travel route 9 buddhist arts at Muang Lampang district, Lampang province for native, Myanmar and Shan temples (1-day Program Tour)

Time	Program
06.30 am - 08.00 am	Visit the old market "Kao Jao"
08.00 am - 09.00 am	Wat Sri Rong Muang Temple
09.00 am - 09.30 am	Visit the monastery with 5 temple roofs, a Buddhist architecture at Wat Sri Chum Temple
09.30 am - 10.00 am	Visit Wat Mon Poo Yak Temple to see its Buddhist architecture and octagonal pagoda
10.00 am - 10.30 am	Visit Wat Mon Jam Sin Temple to see its temple architecture and mural paintings
10.30 am - 11.00 am	Visit the glittering ruby crystals Buddha image, a kind of Buddhist architecture at Wat Pa Fang Temple
11.00 am - 12.00 pm	Having a lunch break at "Mukda Kitchen"
12.00 pm - 01.00 pm	Wat Chedi Sao Lang Temple
01.00 pm - 02.30 pm	Wat Phra Kaew Don Tao Suchada Ram Temple
02.30 pm - 03.30 pm	Wat Hua Khuang Temple
03.30 pm - 04.00 pm	Wat Pongsanook Temple
05.00 pm	Visit "Kad Kong Ta"

Table 2 Travel routes buddhist art work: Native – Myanmar – Shan temple at Muang Lampang district, Lampang province (2-day Program Tour)

Day 1	
Time	Program
06.30 am - 08.00 am	Visit the old market “Kao Jao”
08.00 am - 09.00 am	At leisure (free time)
09.00 am - 09.30 am	Visit architectual plaster work, a Buddha s tatue at Wat Sri Rong Muang Temple
09.30 am - 10.00 am	Visit the monastery with 5 temple roofs, Wat Sri Chum temple’s architecture
10.30 am - 11.00 am	Visit the temple architecture and murals at Wat Mon Jam Sin Temple
11.00 am - 12.30 pm	Having a lunch break at “Mukda Kitchen”
12.30 pm - 02.00 pm	Visit an elephant show at The Thai Elephant Conservation Center
02.00 pm - 03.30pm	To see glittering ruby- crystal Lord of Buddha Image at Wat Pa Fang Temple
03.30 pm - 05.30 pm	At leisure (free time)
05.30 pm - 06.00 pm	Visit “Kad Kong Ta” market

Day 2	
Time	Program
06.30 am - 08.00 am	Visit “Ratsada Bridge” market – street of culture
08.00 am - 09.00 am	At leisure (free time)
09.00 am - 09.30 am	Visit Wat Koh Warukaram Temple to see its murals
09.30 am - 10.00 am	Visit the Thousands of Buddha Tabiets Hell (Wiharn Phra Chao Ong) at Wat Pongsanook Temple
10.00 am - 10.30 am	Visit Wat Saeng Muang Ma Temple for its murals
10.30 am - 11.00 am	Visit Wat Hua Khuang Temple to see Chiangsan-style architecture
11.00 am - 12.30 pm	Break for lunch at “Rad Na Pa Mai” restaurant
12.30 pm - 01.30 pm	Visit Wat Phea Kaew Don Tao Suchada Ram Temple to see its Buddhist arts
01.30 pm - 02.30 pm	Visit Buddhist arts at Wat Jedi Sao Lang Temple
02.30 pm - 03.30 pm	Visit Wat Bunyawat Wiharn Temple to see its wall paintings

อภิปรายผล

สรุป

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่แบ่งออกเป็นกลุ่มวัด คือ กลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่พบบานพุทธศิลป์สกุลช่าง มัณฑเลย์ เทคนิคการฉลุไม้ การประดับตกแต่งด้วยกระจก รูปแบบของอาคาร ที่มีลักษณะเฉพาะของงานช่าง กลุ่มวัดของคนพื้นเมืองพบบานพุทธศิลป์ สกุลช่างเชียงแสน เช่น รูปแบบทรงวิหาร รูปแบบของธรรมาสัน สัตตภัณฑ์ ที่มีการประดับตกแต่งด้วยการลงรักปิดทอง เป็นต้น และกลุ่มที่ผสม ระหว่างวัดพื้นเมือง และวัดพม่า-ไทใหญ่ พบบานพุทธศิลป์ ที่เป็นแบบเฉพาะ ของท้องถิ่นมีรูปแบบผสมผสานเทคนิคการติดกระจกและการลงรักปิดทองตามแบบท้องถิ่น เช่น วิหารพระเจ้าพันองค์ ของวัดปงสนุก ปรากฏพบบานพุทธศิลป์ตามวัดทั้ง 12 แห่ง ทำให้ทราบว่าโบราณวัตถุบางชิ้นมีอายุมากกว่า 100 ปี และเป็นงานช่างที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด เช่น ลายไส้หมู ชันดอก เป็นต้น ที่มีรูปแบบไม่ซ้ำกัน ปรากฏการบันทึก และคำอุทิศถวาย จึงทำให้ทราบถึงประวัติ และคุณค่าของงานศิลปกรรม ทำให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาค้นคว้าในเชิงลึกต่อไป (สุจิตราภรณ์, 2556) นำไปสู่การพัฒนาและการทดลองสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว ตามแหล่งโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่น วัดพระเจดีย์ขาวหลัง นอกจากจะปรากฏพระเจดีย์ทั้ง 20 หลังแล้ว ยังพบ ครุฑไม้แกะสลักที่เคยติดอยู่ที่ศาลากลางหลังเก่า สามารถ สร้างเส้นทางเชื่อมต่อมายังวัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งปรากฏพบ แท่น เสาเตียงคานหามของเจ้านายสกุล ณ ลำปาง ซึ่งเส้นทางที่ใช้ทดลองนั้นส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมือง ทำให้สะดวกในการเดินทาง เข้า ชม วัดต่าง ๆ โดยเพิ่มข้อมูลงานด้านศิลปกรรม ขึ้นเด่น ๆ ของแต่ละวัดหรือที่มีความสำคัญ เช่น รอยพระพุทธบาท ของวัดเกาะวาลุการาม เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาในการวิจัย ในครั้งนี้ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านข้อมูลศิลปกรรมในท้องถิ่นและสามารถสร้างเป็นเส้นทางการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ ทั้งเกิดประโยชน์กับนักเรียนนักศึกษา ในจังหวัด ลำปาง ทำให้ทราบถึงงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า และยังเกิดกระบวนการอนุรักษ์ศิลปกรรมในจังหวัดลำปาง อย่างต่อเนื่อง

จากการสำรวจข้อมูลทางด้านเอกสารและสำรวจแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในเขต อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในวัด 12 แห่ง ได้แก่ วัดศรีรองเมือง วัดปงสนุก วัดแสงเมืองมา วัดหัวข่วง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระเจดีย์ขาวหลัง วัดม่อนจำศีล วัดม่อนปู้ยักรั วัดป่าฝาง วัดศรีชุม วัดบุญวาทย์และวัดเกาะวาลุการาม โดยได้จัดกลุ่มความสำคัญของรูปแบบศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบ่งตามกลุ่มชนและลักษณะทางศิลปกรรมที่ปรากฏที่สร้างออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มวัดของชาวพม่า-ไทใหญ่ 5 วัด ได้แก่
 - 1.1. วัดศรีรองเมืองหรือวัดท่าคราวน้อยพม่า
 - 1.2. วัดม่อนปู้ยักรั (วัดม่อนสัณฐาน)
 - 1.3. วัดม่อนจำศีล
 - 1.4. วัดป่าฝาง หรือวัดศาสนโชติการาม
 - 1.5. วัดศรีชุม
2. กลุ่มวัดของคนพื้นเมือง 3 วัด ได้แก่
 - 2.1. วัดแสงเมืองมา
 - 2.2. วัดหัวข่วง
 - 2.3. วัดบุญวาทย์วิหาร
3. กลุ่มวัดที่ผสมทั้งวัดพื้นเมืองและวัดพม่า-ไทใหญ่ 4 วัด ได้แก่
 - 3.1. วัดปงสนุก
 - 3.2. วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม
 - 3.3. วัดเกาะวาลุการาม
 - 3.4. วัดพระเจดีย์ขาวหลัง หรือวัดป่าเจดีย์ขาวหลัง

จากการศึกษาในครั้งนี้ ทางผู้วิจัยได้ออกแบบแผนพับคู่มือ โดยใช้ชื่อว่า 9 “พุทธศิลป์ถิ่นเขาลางค์” วัดพื้นเมือง พม่า – ไทใหญ่ เพื่อใช้ในการทดลองเส้นทางการท่องเที่ยว และตารางโปรแกรม การท่องเที่ยว สำหรับ 1 วัน สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อย และไม่ต้องการรายละเอียด ของโบราณสถาน และโบราณวัตถุ และตารางโปรแกรม 2 วัน สำหรับนักท่องเที่ยว ที่มาพักที่ลำปาง 1 คืน หรือสำหรับผู้สนใจที่จะเก็บรายละเอียดของแต่ละวัด ในครั้งนี้ได้ส่งมอบแผนพับคู่มือให้กับเทศบาลนครลำปาง เพื่อนำข้อมูลศิลปกรรมทางพุทธศาสนา ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ไปใช้ให้เกิด

ประโยชน์ และสร้างคุณค่าความสำคัญแก่วัด ต่าง ๆ โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ความงามของศิลปกรรมที่มีความโดดเด่น แสดงถึงเอกลักษณ์ ของท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลนี้สามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งคนไทย และชาวต่างประเทศ และยังส่งผลถึงกระบวนการอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์ ศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง

เอกสารอ้างอิง

ภาณุพงษ์ เลาสสม. 2534. จิตกรรมฝาผนังล้านนา. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, กรุงเทพฯ.

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. 2556. การจัดการท่องเที่ยวสักการะพระเกจิอาจารย์ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(2): 21-30.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. 2534. ศิลปะในประเทศไทย. อมรินทร์. พรินติ้ง, กรุงเทพฯ.

สุรพล ดำริห์กุล. 2542. ล้านนา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม. รุ่งอรุณพับลิชชิง จำกัด, กรุงเทพฯ.

ไศยลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล. 2556. การพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทฤษฎีใหม่โดยชุมชนอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต 1(1): 53-65.